

МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ПЛЕВЕН
ФАКУЛТЕТ „ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ“
ЦЕНТЪР ЗА ДИСТАНЦИОННО ОБУЧЕНИЕ

ЛЕКЦИЯ №1

СТРАТЕГИИ ЗА ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО

*Доц. д-р Стела Георгиева, дм
Катедра „Общественоздравни науки“*

АНОТАЦИЯ:

- Задължителна дисциплина
- Втори учебен семестър
- Хорариум: 15 часа лекции
- Заключителен контрол: тест от 30 въпроса, разработване на здравнопромотивна програма

АНОТАЦИЯ - Цели на обучението

- да формира цялостна представа за промоцията на здравето като ключов подход на общественото здравеопазване
- да задълбочи специфичните познания за поведенческите и социално-екологични стратегии за подобряване на здравето
- да развие умения за самостоятелен анализ на обществените и индивидуални потребности от промоция на здравето и за планиране и осъществяване на здравнопромотивни програми

АНОТАЦИЯ- Очаквани резултати:

- Познаване и разбиране на основните стратегии за промоция на здравето
- Самостоятелно анализиране, планиране, провеждане и оценяване на програми за промоция на здравето
- Избиране на адекватни подходи на общуване за мотивиране на поведенческа промяна при лица с рисково здравно поведение, съобразно индивидуалните им особености

**ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО –
ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ И
ОБЛАСТИ НА ПРАКТИЧЕСКО
ПРИЛОЖЕНИЕ**

СЪЩНОСТ НА ПОНЯТИЕТО

Промоция – “действие за подпомагане, съдействие, поощряване, поддръжка, подкрепа на растежа или развитието на нещо”

Webster's Dictionary, 1984

КОНЦЕПЦИИ ЗА ЗДРАВЕТО

- **Биомедицинска концепция** – здравето е състояние при което всички органи и системи работят съгласувано и липсват каквито и да било болестни изменения
- **Екологична концепция** – здравето е динамично равновесие между човека и неговата околна среда, а заболяванията се дължат на неприспособяване на организма към тази среда
- **Психо-социална концепция**

КОНЦЕПЦИИ ЗА ЗДРАВЕТО

В съвременната литература здравето се определя като:

- процес на съхранение и развитие на биологичните и социалните функции на човека, на оптимална трудоспособност и социална активност при максимална продължителност на човешкия живот
- интегрален аспект на ежедневиия живот - резултат и същевременно фактор на качеството на живота

КОНЦЕПЦИИ ЗА ЗДРАВЕТО

**Медико-биологична
парадигма –**
разглежда здравето
като биологичен
феномен на
организмено равнище

**Съвременна
парадигма –**
изгражда интегрален
биосоциален модел на
здравето

ХОЛИСТИЧНА КОНЦЕПЦИЯ ЗА ЗДРАВЕТО

“Здравето е състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие, а не само отсъствие на болест или недъг”.

WHO, 1948

ИЗМЕРЕНИЯ НА ЗДРАВЕТО

- **Физическо** - липса на соматично заболяване, оптимално функциониране на организма
- **Психическо** – равновесие между индивида и обкръжаващата го среда, добър самоконтрол, баланс между емоционалното и рационалното, способност за определяне на цели и работа за постигането им
- **Социално** – позитивна материална среда, позитивна човешка среда, професионална удовлетвореност

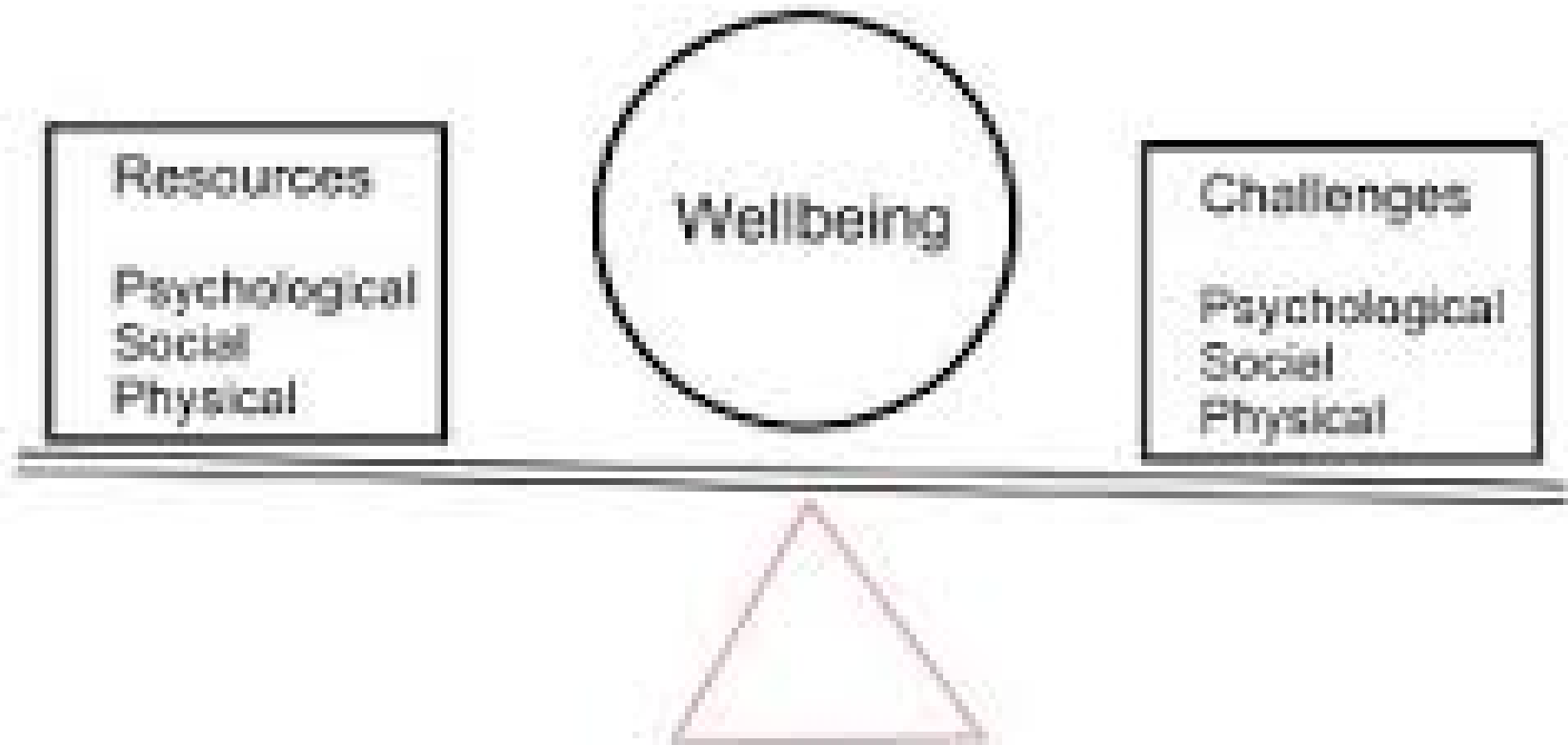
ПОЗИТИВНО ЗДРАВЕ

Понятието **позитивно здраве** включва:

- субективното преживяване за благополучие,
- субективна преценка за собственото ниво на ефективност и автономност,
- усещане на способността за реализиране на собствения интелектуален и емоционален потенциал.

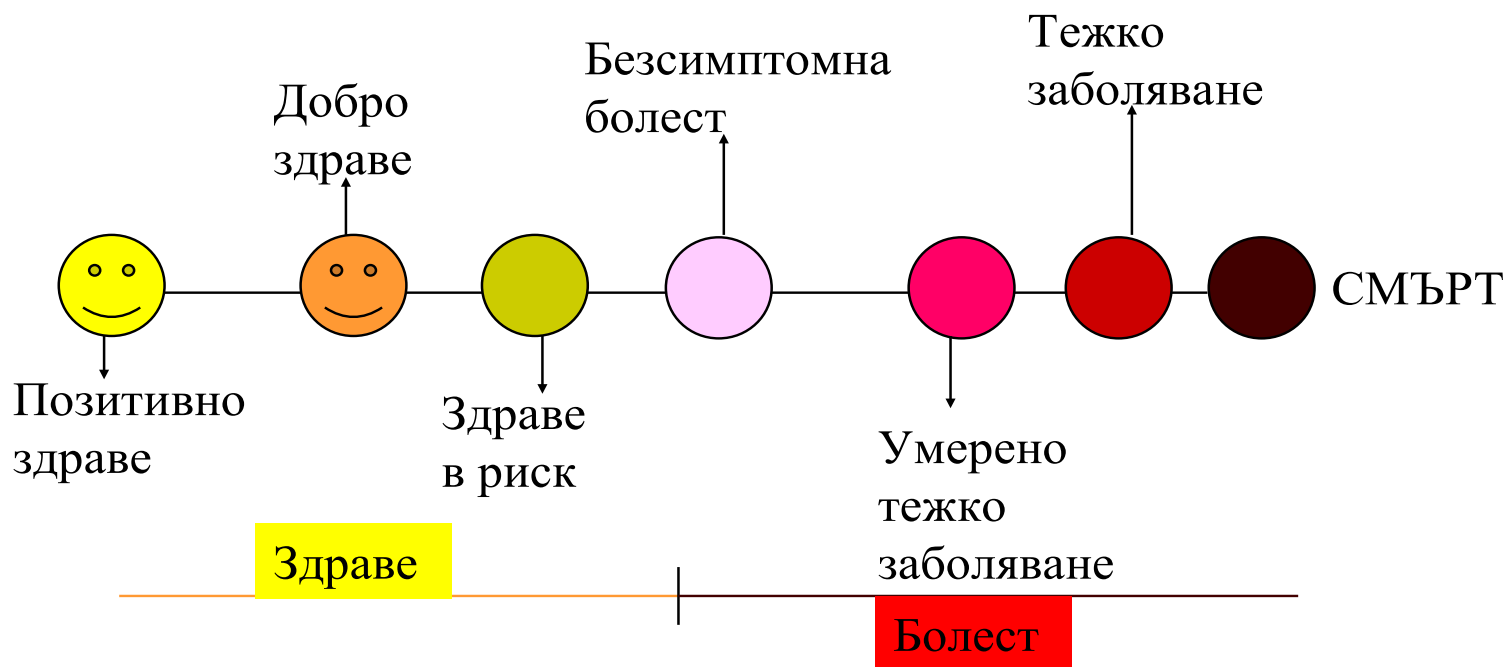
Позитивното здраве е свързано с повишаването на компетентността на индивидите и общностите и им позволява да постигнат определените от самите тях цели.

Definition of Wellbeing

СПЕКТЪР НА ЗДРАВЕТО

- Здравето е динамичен феномен, а не статично битие
- В индивидуалния си живот човек извършва преходи в двете посоки на спектъра

ПОДХОДИ ЗА РЕШАВАНЕ НА ЗДРАВНИ ПРОБЛЕМИ

Пасивен подход

Насочен към
следствието, а не към
факторите на здравето.
Ориентиран към борба с
вече възникнали и
напреднали заболявания

Активен подход

Ориентиран към търсене
и отстраняване на
негативни здравни
фактори, както и към
идентифициране и
рационално използване
на позитивни
(саногенни) фактори

ПОДХОДИ ЗА РЕШАВАНЕ НА ЗДРАВНИ ПРОБЛЕМИ

Технократичен подход

Поставя акцент върху технически средства и методи, целящи постигане на здравно благополучие – високотехнологична апаратура, нови медикаменти.

Поведенчески подход

Ориентиран към повишаване на здравната култура и създаване на здравословен стил на живот на отделната личност, семейството, обществото.

ПОДХОДИ ЗА РЕШАВАНЕ НА ЗДРАВНИ ПРОБЛЕМИ

Медицински детерминизъм

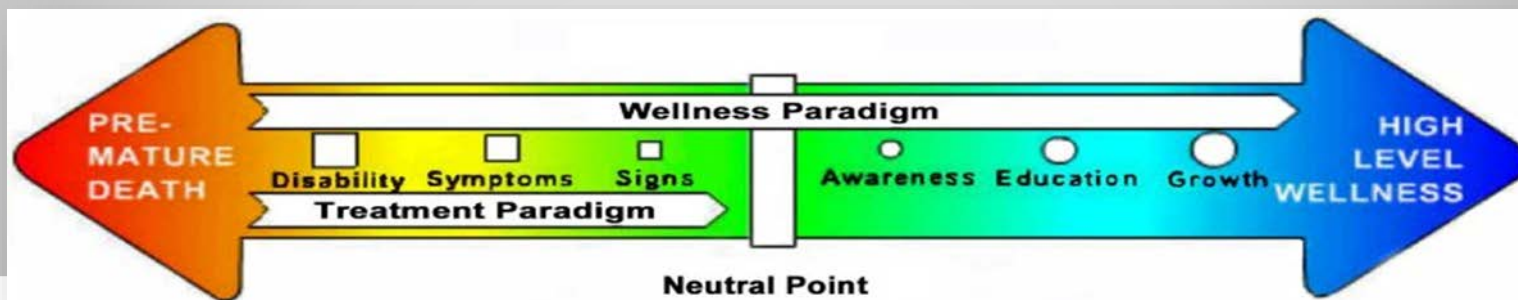
Теоретични представи и практически подходи за укрепване на здравето, насочени изцяло към средства и методи от медицинско естество

Интегрален подход

Наред с медицинските средства и методи, широко и приоритетно се използват немедицински средства. Интегралния подход субординира медицинския подход

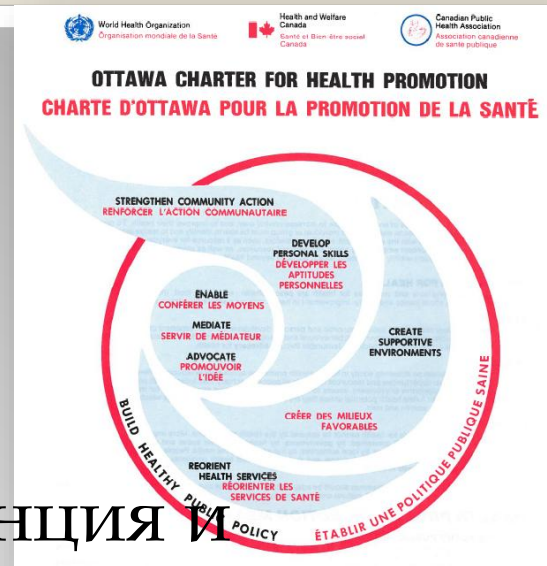
От гледна точка на промоцията на здравето трябва да се подчертае **приоритета на:**

- **активния** пред пасивния подход
- **профилактичния** пред клиничния подход
- **поведенческия** пред технократичния
- **интегралния подход** пред медицинския детерминизъм

Промоция на здравето е теоретична концепция

- добива популярност през 1986 г. чрез Отавската конференция и документа „Отавска харта за промоция на здравето“.
- понятието „промоция на здравето“ е дефинирано като „процес на създаване на възможности за хората да подобряват и контролират собственото си здраве“.

Промоция на здравето е **стратегия**

стратегическа цел – подобряване на здравето
непосредствени цели

- Възприемане на здравето като основна ценност за индивида и обществото
- Възпитание в отговорност към здравето
- Утвърждаване на здравословен начин на живот
- Преодоляване на медицинския детерминизъм

ресурси – индивидите и общностите

Промоция на здравето е **философия** (философска основа на новото обществено здравеопазване), защото обосновава необходимостта от преориентиране на здравните дейности в следните насоки:

пациент и заболяване		позитивно здраве
право на здраве		отговорност
здраве за хората		здраве чрез хората
медицински детерминизъм		интегрален подход
професионална изолация		партньорство

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

Промоция на здравето е организирано усилие на обществото за обучение на индивида по проблемите на личното здраве и развитието на обществена система, осигуряваща на всеки стандарт на живот, адекватен за поддържане и подобряване на здравето.

C. Winslow, 1923

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

Марк Лалонд *“Нова перспектива за здравето на канадците“*
1974 г.

- промоцията на здравето е ключова стратегия за подобряване на здравето;
- медицината и здравеопазването имат ограничена роля като фактори на здравето;
- здравето е резултат от начина на живот и жизнената среда и е повлияно от човешката биология и осигурените здравни грижи;
- лошото здраве се дължи на нездравословен начин на живот, екологични вредности, биологични фактори и пропуски в дейността на здравната система

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

□ Световна здравна асамблея, 1977 г. - основна социална цел на всички правителства и на световната медицинска общественост е да се постигне такова ниво на здраве, което да позволява на всеки човек да води продуктивен в социално и икономическо отношение живот.

□ 1980-1986 г. натрупва се позитивен обществен опит от програми по укрепване на здравето в Канада, САЩ, Австралия, Германия и други развити страни

□ 1984-1986 г. Европейски семинари по промоция на здравето

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

Първа международна конференция, 1986 г.,
Отава.

- Дефинира понятието
- Определя целите на промоцията на здравето
- Определя предпоставките за здраве
- Определя приоритети на дейност – принципи на промоция на здравето

ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ЗДРАВЕ

- Мир
- Жилище
- Образование
- Храна
- Доход
- Стабилна екосистема
- Поддържащи развитието ресурси
- Социална справедливост и равенство

ПРИНЦИПИ НА ПРОМОЦИЯТА НА ЗДРАВЕТО

1. Създаване на укрепваща здравето **социална политика**
2. Създаване на укрепваща здравето **жизнена среда**
3. Засилване на **общественото участие** в здравните дейности
4. Развитие на **лични умения**, знания и възможности за укрепване на здравето
5. Утвърждаване на **междусекторно сътрудничество** при разрешаване на здравни проблеми

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

- Втора международна конференция, 1988 г., Аделаида, Австралия – изграждане на укрепваща здравето социална политика
- Трета международна конференция, 1991 г., Сундсвал, Швеция – създаване на укрепваща здравето жизнена среда
- Четвърта международна конференция, 1997 г., Джакарта, Индонезия – партньорство и перспективи през XXI в.

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

- Пета международна конференция, 2000 г., Мексико – промоция на здравето за лицата в неравностойно положение
- Шеста международна конференция, 2005г., Банкок, Тайланд – промоция на здравето в глобализиращия се свят
- Седма международна конференция, 2009 г., Найроби, Кения – промоция на здравето и развитието: преодоляване на различията при прилагането ѝ

ХРОНОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

- Осма международна конференция, 2013 г., Хелзинки, Финландия
- Девета международна конференция, 2016 г., Шанхай, Китай

ПРИНЦИПИ НА ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО

УКРЕПВАЩА ЗДРАВЕТО СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

- демократични принципи при вземане на решения за общественото здраве, с представителство на всички социални групи
- децентрализация на власт и ресурси при решаване на местните и локалните проблеми с ефект върху здравето
- Проявява отговорност за здравните последици от политическите решения
- Насърчава инвестициите за здраве и икономическата подкрепа за преодоляване на здравните неравенства

УКРЕПВАЩА ЗДРАВЕТО СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

- Осигурява закрила на социалните групи в неравностойно положение
- Информирание на обществото за здравните ефекти на политиката и здравните проблеми
- Мобилизира гражданското общество за постигане на по-добър контрол върху детерминантите на здравето
- Идентифицира проблеми и определя приоритети на дейност

УКРЕПВАЩА ЗДРАВЕТО ЖИЗНЕНА СРЕДА

Жизнената среда е съвкупност от всички предмети, явления, свойства и отношения, с които човек взаимодейства през своя живот. Тя се декомпозира на две основни компоненти

- Физическа среда – природната среда, преобразуваната от човека природа и създадената от човека физическа среда.
- Социална среда – социалната, икономическа и политическа инфраструктура, която регулира човешкия живот

УКРЕПВАЩА ЗДРАВЕТО ЖИЗНЕНА СРЕДА

Здравето отразява взаимодействието между човека и неговата жизнена среда. Здравето зависи от състоянието на средата, а състоянието на средата зависи от отношението на човека към нея.

Необходимо е не само предпазване на човека от вредните фактори на средата, но и опазване на средата от вредната дейност на човека, която в последните години довежда до редица нежелани ефекти.

Физически измерения на жизнената среда

- Включва физическите характеристики (въздух, вода, шум, състояние на почвата, слънчева радиация)
- Характеристиките и влиянието и върху здравето относително лесно се поддават на проучване
- Отчитат се глобални екологични проблеми – разрушаване на озоновия слой, глобално затопляне, замърсяване на въздуха, намаляване на водните запаси, ерозия на почвата, намаляване на биологичното разнообразие

Замърсяване на въздуха

Химическо замърсяване

Токсични отпадъци

Глобално затопляне

Топене на полярната шапка

Ерозия на почвата

Социални и културни измерения на жизнената среда

- Включва социалните норми, отношения, процеси, повлияващи здравето
- Много динамична, трудно се поддава на проучване
- Влияе негативно върху здравето чрез дисхармония на биологичните и социалните ритми, социална дезадаптация
- Неблагоприятни за здравето социални отношения – социална изолация, отчужденост, намаляване на социалната сплотеност

ПРОЕКТИ ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНА ЖИЗНЕНА СРЕДА

- Хората и общностите се превръщат в основен ресурс за здравето.
- Възниква въпросът „Къде се формира и къде се руши здравето“
- Здравето се създава от хората в условията на техния ежедневен живот – там, където живеят, работят, учат или играят.

ПРОЕКТИ ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНА ЖИЗНЕНА СРЕДА

През 80-те години на ХХ век се осъществяват редица проекти, предвиждащи комплексни интервенции за поведенческа промяна и промяна в жизнената среда в непосредствените места за обитаване от хората – дома, населеното място, работното място, училището, здравните заведения.

- Градове, укрепващи здравето
- Работни места, укрепващи здравето
- Болници за промоция на здравето
- Училища, укрепващи здравето

АКТИВИЗИРАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНОТО УЧАСТИЕ

Общественото участие в здравните дейности представлява:

- колективните усилия за подобряване на здравето чрез повишаване на обществения контрол върху детерминантите на здравето
- планиран процес на активизиране на обществото за идентифициране и разрешаване на значими здравни проблеми чрез използване на собствените структури и ресурси по начин, съответстващ на обществените ценности и традиции

ЛИЧНИ ЗДРАВНОЗНАЧИМИ УМЕНИЯ

1. Индивидуални (лични) и обществени (организационни)
2. Системно осъществявани и инцидентно прилагани
3. Насочени към човека или към жизнената среда
4. Елементарни (прости) и комплексни (сложни)
5. Насочени към един или повече рискови фактори
6. С близък или с отдалечен във времето ефект

ПАРТНЬОРСТВО

Промоция на здравето не е отговорност само на здравния сектор. Отговорността е споделена между индивидите, общностите, здравните специалисти, здравните институции, правителството. Принципът на партньорство предполага:

- Замяна на медицинския детерминизъм с интегрален подход към здравето
- Преориентиране от клиничен към профилактичен подход
- Отчитане на социалните и културни норми на потребителите при предоставяне на здравни услуги

МОДЕЛ НА ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО

Фиг. Промоция на здравето като комплекс от дейности

**Модел на промоцията на здравето, (Downie, Fyfe,
Tannahill)**

Модел на промоцията на здравето, (Downie, Fyfe, Tannahill)

1. Имунизации, скрининг
2. Информирание за ползите от профилактични дейности
3. Законово регламентиране, социална подкрепа
4. Съчетаване на знания, действие и протекция
5. Здравно възпитание, целящо вземане на протективни решения
6. Информация, мотивация, умения
7. Здравна протекция

ЗДРАВНО ВЪЗПИТАНИЕ

- *Здравното възпитание* е целенасочен процес на формиране на субективна здравна култура (знания, убеждения, поведение) за подобряване и поддържане на здравето.
- *Здравното възпитание* включва съвкупност от въздействия, формиращи здравословен начин на живот. То цели да повлияе положително върху личното поведение и да помогне на индивида, групата и обществото като цяло за развитие на позитивни здравни навици.

ЗДРАВНА ПРОФИЛАКТИКА

Профилактиката на болестите (превенция) представлява съвкупност от медицински и немедицински мерки , които се организират в обществото за постигане на по-добро здраве и качество на живот чрез за предотвратяване възникването на болестите, техните последици и преждевременните умирения.

ЗДРАВНА ПРОТЕКЦИЯ

- *Защитата на здравето (протекция)* представлява съвкупност от правни, финансови и други общественно-здравни регулативни мерки, целящи повишаване на позитивното здраве и предотвратяване на лошото здраве.
- Правната регулация на дейностите по промоция на здравето се основава на принципите за задължителност, принуда и санкции.
- Липсва специално законодателство по промоция на здравето. Правната регулация се осъществява чрез текстове в общото здравно законодателство

ЗДРАВНА ПРОТЕКЦИЯ

КОНСТИТУЦИЯ

- Право на здрава и безопасна среда
- Социална закрила за старите хора, инвалидите и психично болните хора
- Право на безопасни условия на труд
- Право на условия за спорт, туризъм и укрепване на здравето
- Задължения на гражданите по опазване на жизнената среда

ЗДРАВНА ПРОТЕКЦИЯ

ЗАКОНИ

- Закон за опазване на околната среда - ДВ. бр.91 от 25 септември 2002г. Урежда обществените отношения, свързани с опазването на околната среда за сегашните и бъдещите поколения и предотвратяване и намаляване на риска за човешкото здраве;
- Закон за здравословни и безопасни условия на труд ДВ. бр.124 от 23 декември 1997 г. Регламентира правата и зъдълженията на държавата, работодателите и работещите за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд

Закон за здравето – ДВ. бр. 70 от 10 август 2004 г.

Глава втора „Дейности по опазване на здравето“

- Осигуряване на здравословна жизнена среда
- Здравни изисквания към козметичните продукти
- Дейности за въздействие върху рискови за здравето фактори
- Контрол върху заразните болести
- Защита от въздействието на йонизираща радиация, азбест и азбест-съдържащи вещества
- Здравна закрила на децата
- Закрила на психичното здраве

СТРАТЕГИИ ЗА ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

Стратегията е план за действие, чрез който се цели постигане на определени резултати чрез използването на различни методи и ресурси

Методите са тактически средства на стратегията, чрез които ще се постигне желаната промяна в прицелната група

Дейностите са специфично приложение на избрания метод

СТРАТЕГИИ ЗА ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО

Според обекта на въздействие

1. Индивидуални
2. Групови
3. Обществени – високорискови и популационни

Според прилаганите методи

1. Медицински
2. Поведенчески
3. Социални

- Всяка от тях е ориентирана към специфична група от детерминанти на здравето
- Прилагана самостоятелно нито една от стратегиите не може да доведе до съществени промени в общественото здраве.
- Интегрираното им и балансирано прилагане осигурява цялостен и ефективен подход за подобряване на здравето

МЕДИЦИНСКИ СТРАТЕГИИ

- Основани на традиционното биомедицинско разбиране за здравето
- Насочени са към лечението и отскоро – към профилактиката на болестите, а не към позитивното здраве
- Атакуват медицински или физиологично определени рискови фактори
- Обхващат високорискови индивиди или лица с развито вече заболяване

ПОВЕДЕНЧЕСКИ СТРАТЕГИИ

Възникването и утвърждаването им са свързани с:

- **епидемиологичния преход**, настъпил в 50-те години на ХХ век
- **теорията за рисовите фактори**
- **нарастващи разходи** за здравна помощ
- **незадоволителни резултати** от вложените ресурси и усилия

ПОВЕДЕНЧЕСКИ СТРАТЕГИИ

- Насочени са към поведенчески рискови фактори
- Фокусират върху индивидуалната отговорност към здравето и целят благоприятна поведенческа промяна при лица с нездравословен начин на живот
- Основни методи са здравното възпитание и формиране на здравословно поведение

СОЦИАЛНИ СТРАТЕГИИ

Възникването и утвърждаването им през 80-те години на XX век е свързано с критична преоценка на факторите на здравето:

- Отчитане на някои недостатъци на поведенческия подход за подобряване на здравето
- Натрупване на данни за значителна корелация между социално-икономическия статус и здравните неравенства.

СОЦИАЛНИ СТРАТЕГИИ

- Насочени са към социални и екологични фактори на жизнената среда
- Атакуват факторите, водещи до социално и здравно неравенство
- Подчертават обществената отговорност за здравето.
- Обект са човешки общности с неблагоприятни за здравето фактори на жизнената среда